

1, 2, art. 5, scilicet, de effectu secuto ex actu, nam in tantum auget hanc malitiam actus exterioris, in quantum auget malitiam interioris per quem est voluntarius, et idem est de cæteris circumstantiis, ac denique de fine, ut divus Thomas sæpe inculcat in illis quatuor articulis primis, docens malitiam, vel bonitatem ex fine nullo modo convenire actui exteriori ex se, sed tantum per relationem interioris.

13. *Quintum corollarium.*—Ultimo constat, qualis sit divisio actus exterioris in bonum et malum; nam, ut ex dictis sumi potest, et omnes fere docent, est divisio subjecti in accidentia loquendo physice, et realiter: unde fit, ut idem actus exterior possit successive esse bonus, vel malus variato interiori, ut divus Thomas supra docuit, in artic. 6. Unde quod attinet ad sufficientiam, idem iudicium est de actu exteriori, quod de interiori: nam in individuo si actus exterior sit humanus, non potest procedere a voluntate aut bona, aut mala, et consequenter esse, aut bonus, aut malus: secus autem erit si contingat fieri modo non humano, ut D. Thomas docuit 1, 2, quæst. 18, art. 9, ad 3. Quod intelligendum est dummodo neque directe, neque indirecte humanus sit, ut facile constat ex dictis: et ideo non sunt necessaria: quæ Cajetanus, et Capreolus cum Durando disputant in 2, d. 40.

14. *Quæstionculæ suborta.*—Interrogari vero solet, utrum idem actus simul possit procedere a voluntate bona et mala, et consequenter esse bonus simul et malus, nam Almainus, tractatu 1, cap. 2, affirmat; Vega tamen, lib. 11, in Trident., cap. 25, omnino negat, referens plures scholasticos. Dicendum tamen fortasse non posse eundem actum exteriorem totaliter procedere simul a duobus actibus interioribus, ut a causis totalibus in suo genere, quia generaliter loquendo, non dantur duæ causæ totales ejusdem effectus, ejusdem ordinis, et rationis: unde si voluntas simul versatur circa eundem exteriorem actum per duos interiores, aut alter tantum est proprie imperans et movens, a quo denominabitur actus exterior bonus, vel malus: alter vero solum erit per modum cujusdam complacentiæ, et relationis extrinsecæ respicientis actum externum solum per modum objecti, et ideo non denominabit illum nec bonum, nec malum, juxta supradicta in simili. Aut certe, si uterque actus interior concurrat per modum imperantis, concurrent partialiter, et consequenter denominabitur actus simpliciter malus, quia non habet integram causam, bonam ac denique idem dicendum est

quomodocumque actus interior malus concurrat ad exteriorem, eumque informet, ac denominet, nam hoc ipsum facit, ut non sit simpliciter bonus.

SECTIO II.

Quid conferant actus externi ad bonos, vel malos mores hominum.

1. *Ratio dubitandi.*—*Duo puncta tractanda.*—Ratio dubii est orta ex præcedenti quæstione: diximus enim eos in se nihil habere bonitatis vel malitiæ: unde videntur nihil referre ad bonitatem, vel malitiam morum, atque ita fertur dixisse Abaylardus, et hunc alii numerant inter errores ejus, quanquam nec Bernardus, epistola 188 et sequentibus, in quibus refert, et improbat hujus hæretici doctrinam, nec Prateolus, et alii moderni hujus erroris meminerunt: possumus ergo loqui primo de substantia morum, seu bonitatis et malitiæ eorum, secundo de effectibus actionum moralium, ut sic.

PUNCTUM I.

In hac sectione.

2. *Opinio quorundam.*—*Primum pronuntiatum.*—Circa primum punctum Scotus et alii asserunt consequenter actus externos per sese conferre ad augmentum honestatis, aut malitiæ, quia actus exterior secum affert propriam bonitatem, vel malitiam, quia plus peccat qui re ipsa occidit centum homines, quam qui vult occidere, etc. Dicendum est primum actum exteriorem per se non ferre ad augmentum bonitatis, vel malitiæ, si cætera sint paria in actu interiori: ita D. Thomas 1, 2, q. 20, a. 4, et cæteri theologi in 2, d. 42, ubi late Capreolus et Bonaventura, et Durandus, q. 1, Gabriel, art. 2, Gregorius, quæst. ult., Ægydius, q. 1, art. 1, et dist. 40, q. 1, a. 2, Richardus ibi, art. 1, quæst. 4, et d. 52, q. 2, Almainus, tr. 3, Moralium, c. 18, et sumitur ex Augustino, epist. 49, q. 4 et 1, de libero arbitrio, c. 3, Chrysostomo, h. 19, in Matth., Hugo de S. Victore 2, de Sacramentis, p. 14, cap. 6, et patet ex sectione præcedenti, quia actus exterior non habet bonitatem distinctam ab interiori, et necessario sequitur ex illo, si est in nostra facultate: si autem non est in nostra facultate, non minuit bonitatem voluntatis, quia, ut Paulus ait 2, ad Corinth. 8: *Si voluntas prompta est, secundum id quod*

habet, accepta est, non secundum id quod non habet. Unde: *Qui multum non abundabit, et qui modicum, non minorabit.* Ubi Glossa et expositores ita intelligunt, et ita etiam a multis exponitur locus ille de vidua paupere offerente duo minuta, Marc., cap. 12, et ita etiam recte explicatur, nam si quis putans se posse dare eleemosynam, absolute vellet facere, postea vero in re non sequatur actio Deo non concurrente, vel alio simili modo, in nullo minuitur virtus, vel bonitas hominis sic operantis, quæ nobis invitis minui non potest: ergo signum est actionem externam per se non augere.

3. *Secundum pronuntiatum.*—Secundo dicendum est, actionem externam interdum esse necessariam ad bonitatem voluntatis, vel ad talem bonitatem, hoc intendit etiam D. Thomas, illo art. 4, nam quando est in potestate hominis exequi actionem externam, non potest habere interiorem voluntatem perfectam, nisi exteriorem actionem exequatur, quia actus exterior est terminus et finis interioris, et quia voluntas absolute perfecta est quæ operatur cum potest, unde tunc non requiritur actus, sed tanquam necessario consequens, seu tanquam materia, quam debet informare interior actus. Dices, ergo qui non habet facultatem operandi, nunquam poterit habere talem bonitatem in actu voluntatis, qualem habet, qui potest et actu operatur. Probatur sequela, quia ille nunquam potest habere voluntatem perfectam quæ significatur hac voce *volo*, sed imperfectam *vellem*. Respondetur primo, etiamsi hoc concedatur, non sequitur exteriorem actum addere bonitatem, sed cum exteriori actu esse majorem bonitatem, quia est melior voluntas. Secundo dicitur eum, qui re ipsa non habet difficultatem operandi, si putet se habere, posse habere perfectum *volo*, sine actione externa. Denique quamvis, qui nec habet, nec putat se habere facultatem operandi, non possit habere hunc actum, *volo facere absolute*, sed solum hunc *volo quantum est ex me* hoc, per se, et moraliter loquendo, non minuit bonitatem voluntatis, quia ille actus re vera explicat determinatum affectum appetentis, et potest esse ex toto conatu, solumque includit conditionem saltem virtuales, ex parte objecti, quæ non minuit rationem virtutis, quo sensu dici solet *voluntatem pro facto reputari*.

4. *Tertium pronuntiatum.*—Tertio dicendum per accidens exteriorem actum posse augere bonitatem, vel malitiam simpliciter. Ita

D. Thomas, supra citatus, et patet facile, nam primo propter exteriorem actum sæpe homo magis durat et perseverat in interiori, imo etiam sæpe multiplicat interiores actus, et hoc modo moraliter pejus est occidere, quam velle occidere. Secundo, quia ipsa exterior actio, et accendit affectum, et ita facit ad actum interiorem, quomodo vocalis actio conferre solet ad interiorem devotionem. Tertio sunt utiles actiones externæ ad moderandas passiones, et habitandum corpus, ut facilius justitiæ deserviat, atque his modis recte intelligitur verbum illud supra, sect. 1, n. 1, ex Augustino citatum, *quod homo fit miser voluntate, sed miserior potestate*, nam moraliter loquendo, pejores fiunt qui possunt facile exequi pravas voluntates suas, quia ipsamet actio est quoddam malum hominis, et secum etiam affert aliqua mala pœnæ, et miseriam, nec tantum dicit malum culpæ, sed etiam malum pœnæ, et ex his facilis est responsio ad omnia argumenta in contrarium, quæ late tractat Capreolus.

PUNCTUM II.

5. *Primum pronuntiatum ostenditur.*—Circa secundum punctum aliqui sunt effectus actionum moralium, ad quos conferre potest bonitas, et proportionaliter malitia. Primus est effectus præmii, qui respondet merito operantis, et de hoc dicendum est loquendo de essentiali præmio ad illud non magis conferre actum exteriorem, quam ad bonitatem, quia hoc præmium per se respondet virtuti, et morali valori ejus. Item quia actus exterior non habet distinctam virtutem ab interiori, et ideo non habet diversam imputabilitatem, aut laudem. Dices, dignitas personæ auget meritum et affectum ejus, etiamsi non sit speciali modo libera, aut voluntaria. Respondetur non esse simile, quia illa comparatur ad actum, ut principium et circumstantia ejus, et ideo moraliter significat illum: at vero actus exterior, ut in exercitio positus, solum est quid consequens ad interiorem actum, et ideo nullam specialem dignitatem addit, præter illam, quam confert per modum objecti.

6. *Limitatur pronuntiatum.*—*Tertium pronuntiatum.*—Locutus sum autem de essentiali præmio, et merito, quia quoad præmium aliquod accidentale conferre aliquid possunt exteriore actus. Secundo addendum est etiam esse actus externos bonos, per se utiles ad effectum satisfactionis pro pœna temporali debita pro peccato, ut solo loco latius tractatur,

quia satisfactio non tantum sumitur ex bonitate, sed maxime ex pœnalitate actus: actus autem exterior per se affert propriam pœnam et dolorem. Denique addendum est exteriores actus esse necessarios ad aliquos affectus gratiæ, qui vel ex opere operato, vel ex speciali privilegio conferuntur: ut sunt effectus sacramentorum, et effectus martyrii, et si qui alii sunt similes, quia cum hi effectus non pendeant ex sola mente operantis promissi sunt exercenti tale opus non solum in affectu, sed etiam in effectu: et eodem modo e contrario actus mali externi, vel etiam effectus eorum sunt necessarii ad incurrendas aliquas pœnas, vel censuras, quæ per solum interiorem actum non incuruntur, ut constat de hæretico mentali, qui non est excommunicatus, donec aliquo modo hæresim exterius prodat, et sic de aliis.

DISPUTATIO XI.

DE PRIMA, SEU REMOTA REGULA BONITATIS, SEU MALITIE HUMANORUM ACTUUM, QUÆ EST VOLUNTAS DEI, SEU LEX ÆTERNA.

Aliæ humanorum actuum causæ alio remittuntur tractandæ.—Hactenus dixi de essentia, proprietatibus et effectibus, ac intrinsicis causis bonorum actuum et malorum, quanquam de quibusdam causis, quales sunt habitus, concursus divinus, vel divina gratia, dici non potuit, quia habent propria loca, in 1, 2, partim quæst. 9 et 10, partim in materia de habitibus, virtutibus, peccatis, et gratia, solum ergo supersunt explicandæ duæ regulæ, seu mensuræ humanorum actuum, de quibus hoc loco D. Thomas disseruit, una est recta ratio, seu conscientia, de qua dicendum, disput. sequenti; altera est divina voluntas, seu lex æterna, de qua in præsentia; ut vero ad unum caput totam disputationem revocemus, advertendum est quod supra significavi, legem æternam posse considerari, aut in ratione divina, ut antecedit divinam voluntatem, aut in ipsa divina voluntate. Priori modo dicitur lex indicans, id quod ex natura sua bonum, vel malum est: posteriori modo est proprie lex imperans, de qua quamvis sit quæstio, an sit in intellectu, vel voluntate; certum est tamen vim et efficaciam ejus ex voluntate oriri: lex autem æterna prior modo sumpta quod attinet ad nos ejusdem rationis est cum recta ratione nostra, per quam nobis applicatur, cujus ipsa est exemplar; nostra vero naturalis ratio nihil aliud est, quam

participatio quædam illius legis æternæ, et ideo quæ supra diximus de convenientia, seu recta ratione nostra, coincident cum his, quæ dici possunt de lege æterna sub hac ratione sumpta, posteriori autem modo lex æterna sub divina voluntate comprehenditur, et ita tota hæc disputatio reducitur ad conformitatem cum divina voluntate.

SECTIO I.

Quibus modis possit humana voluntas esse conformis, vel difformis divinæ.

Ratio dubii esse potest, quia voluntati divinæ nemò resistere potest, neque aliquid aliud agere, aut velle, nisi quod Deus vult, quia necesse est, ut Deus concurrat: concurrat autem volendo; semper ergo voluntas humana necessario est conformis divinæ. In contrarium est, quia sæpe dicitur homo agere contra divinam voluntatem.

1. *Voluntas divina alia absoluta et efficax. — Alia simplex, seu conditionata.* — Primo supponenda est distinctio voluntatis divinæ in absolutam, seu efficacem et simplicem, seu conditionatam, quæ aliis vocibus dici interdum solent voluntas antecedens et consequens: tamen has voces nunc omitto, quia sunt magis æquivocæ, et diversis modis a theologis exponuntur, ut constat ex Damasceno, lib. 2, c. 39, et divo Thoma, 1 part., quæst. 19. Voluntas ergo Dei absoluta et efficax dicitur, quando Deus simpliciter vult aliquid facere, aut nulla limitatione, vel conditione subintellecta formaliter, seu virtute: sive talis voluntas procedat ex vero Dei beneplacito, sive ex præscientia alterius rei, quamvis prior voluntas vocetur a Damasceno antecedens, et posterior consequens, et utraque potest dici voluntas beneplaciti. Affectus autem simplex, seu conditionata voluntas, est qua Deus non vult aliquid absolute esse, aut fieri, sed vel tantum complacet in objecto secundum se propositum, vel solum vult illud esse cum limitatione aliqua, vel conditione subintellecta ex parte objecti, qua ratione vult omnes homines salvos fieri; quæ distinctio est aperta in nostra voluntate, et per eam potest facile explicari in divina, quamvis de posteriori actu soleat esse quæstio, an sit in Deo formaliter, vel tantum in virtute, et in alio quod ad præsens nihil refert.

2. *Considerari possunt divina et humana voluntates tendentes in idem objectum, non con-*

siderando unam cum habitudine ad alteram. — Secundo est considerandum duobus modis posse divinam voluntatem ad humanam comparari, primo ex parte objecti, possunt enim divina et humana voluntas intelligi, ut volentes unum et idem objectum, vel materiale tantum: ut si velint eandem rem sub diversis rationibus, vel etiam formaliter, ut si velint eandem rem sub eadem ratione justitiæ, verbi gratia, quæ tendentia in idem objectum potest intelligi, etiamsi neutra voluntas aliquid de altera velit, vel disponat: quomodo etiam duæ voluntates creatæ convenire interdum possunt in eadem re volenda.

3. *Considerari etiam possunt cum prædicta habitudine.*—*Prima habitudo.*—*Secunda habitudo.*—*Tertia habitudo.*—Secundo igitur modo potest divina voluntas versari circa humanam ex parte ipsiusmet voluntatis humanæ, quomodo dici potest divina voluntas disponens, aut providens de actibus voluntatis humanæ, ut quando Deus vult, vel disponit me aliquid velle, etc., hæc autem habitudo posterior potest esse multiplex. Prima est, si Deus efficaciter et absolute velit voluntatem humanam aliquid velle, ut fortasse voluit animam Christi velle, et acceptare mortem suam: quæ voluntas si antecedit absolute præscientiam Dei, dicitur voluntas prædefiniens: si autem sequatur, dicitur potius voluntas approbans. Secunda habitudo est voluntatis præcipientis, quæ etiam in Deo est absoluta et efficax, non necessario respectu actus præcepti, sed respectu obligationis ad illum, ut cum Deus vult me teneri ad hoc, vel illud volendo quod revera vult, et si nolit efficaciter me habere talem actum: sicut etiam e contrario potest Deus interdum efficaciter velle, ut ego velim, non præcipiendo, neque volendo, ut ego ad id volendum teneam, de qua re dixi nonnulla, 3 p., quæst. 14. Tertia habitudo esse potest divinæ voluntatis consulentis actum voluntatis humanæ, vel saltem complacentis, quomodo Deus vult hominem eligere quod melius est, seu ut velit esse perfectus, non quidem semper efficaciter id determinando, alioqui fieret, nam hæc est voluntas illa divina, cui resisti non potest, neque etiam volendo obligare ad illud, quia multa sunt hujusmodi, quæ non sunt in præcepto: vult ergo consulendo, quia quantum est in se intendit, aut cupit, quod melius est, ut voluntatem castitatis, verbi gratia, aut si non est melius, est tamen bonum, vult etiam illud approbando, et complacendo de tali actu, cum qua voluntate, quamvis respectu effectus

non sit absoluta et efficax, conjuncta est voluntas Dei efficax dandi sufficientia media: et auxilia ad habendam talem voluntatem, quia sine hac non posset intelligi altera voluntas, cum non possit humana voluntas hujusmodi actum habere sine tali concursu, vel auxilio Dei: unde licet per hanc voluntatem Deus non velit efficaciter, ut homo velit, vult tamen efficaciter, ut homo possit velle. Quarto modo se habet divina voluntas tantum, ut permittens aliquem actum voluntatis humanæ, quæ proprie non versatur immediate, et in se circa ipsum actum voluntatis humanæ, unde respectu illius neque efficax, neque inefficax, quia Deus ex vi hujus voluntatis nullo modo vult talem actum; versatur ergo solum circa permissionem, et respectu illius est efficax, et multa includit, præsertim duo, unum velle absolute dare concursum necessarium ad talem actum: secundum velle non impedire, seu non dare auxilia, quibus impediretur talis actus. Unde male hæc voluntas ab aliquibus vocatur prædefiniens hujusmodi actum etiam materiale, id enim, et divinæ bonitati et nostræ libertati repugnat, de quo alias.

4. *Prima assertio.* — Ex his facilis est ad propositam quæstionem responsio. Primo enim in genere dicendum est duobus modis posse voluntatem humanam esse conformem divinæ, primo naturaliter, ut sic dicam, seu necessario, et non voluntarie: secundo moraliter voluntarie et ex propria determinatione. Priori modo voluntas humana est aliquo modo conformis divinæ in genere causæ efficientis, seu ut concurrenti, aut volenti concurrere cum voluntate humana, hæc conformitas est valde imperfecta, et secundum quid, et suo modo reperitur in omni actione causæ creatæ, similiter fieri potest ut homo licet ignoret, quid Deus de re aliqua prædefinierit, vel efficaciter voluerit, velit illam, quam Deus re ipsa etiam velit, et tunc est conformitas non intenta, nec cogitata voluntarie, sed ex rebus ipsis consequens, et hic modus conformitatis nec difficultatem habet, neque aliquid refert ad bonitatem, vel malitiam, quia, ut supra dixi, nulla conformitas ad legem, vel ad aliquid aliud, quæ solum se habet per modum relationis resultantis, confert aliquid ad bonitatem, vel malitiam, si non sit intenta: posterior autem modus conformitatis voluntatis humanæ cum divina pertinere maxime potest ad bonitatem moralem: ad hunc autem conformitatis modum necesse est, ut una voluntas sit aliquo modo prior altera, nam ut una voluntas vo-